

Верховний
Суд

Загальна характеристика військових кримінальних правопорушень

Надія Стефанів
Суддя Верховного Суду

НШСУ
22.09.2023

Поняття військового кримінального правопорушення

Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Стаття 401 КК України

Ознаки військового кримінального правопорушення

Окрім загальних ознак кримінального правопорушення військові кримінальні правопорушення мають спеціальні ознаки:

- 1) об'єкт посягання – встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби
- 2) суб'єкт – військовослужбовець, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів.
- 3) кримінальна протиправність – визнання діяння військовим кримінальним правопорушенням тільки в тому разі, якщо воно прямо передбачене у розділі XIX Особливої частини КК України

Види військових кримінальних правопорушень за об'єктом посягання

- 1) проти порядку підлеглості та військової честі (статті 402-406);
- 2) проти проходження військової служби (статті 407-409);
- 3) проти порядку користування військовим майном та його збереження (статті 410-414);
- 4) проти порядку експлуатації військової техніки (статті 415- 417);
- 5) проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб (статті 418-421);
- 6) проти встановленого порядку збереження військової таємниці (ст. 422);
- 7) військові посадові кримінальні правопорушення(статті 423-426);
- 8) проти порядку несення служби на полі бою та в районі військових дій (статті 424-433);

Спеціальний суб'єкт

Перелік суб'єктів військового кримінального правопорушення – частина 2 статті 401 КК України

Якщо особа вчинила кримінальне правопорушення, але не зазначена в статті 401 КК України – відповідальність за співучасть

Встановити приналежність до спеціального суб'єкта

СУБ'ЄКТИ – ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ:

- Збройних Сил України,
 - Служби безпеки України,
 - Державної прикордонної служби України,
 - Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України,
 - Державної спеціальної служби транспорту,
 - Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України,
- Інші особи, визначені законом

Суб'єкти - поліцейські

- Поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях
Відповідальність настає за статтями 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 розділу XIX КК України
- Особи, не зазначені у цій статті, за співучасть у військових кримінальних правопорушення підлягають відповідальності за відповідними статтями цього розділу

Можливість звільнення від кримінальної відповідальності

Передбачено для всіх суб'єктів, які вчинили військові кримінальні правопорушення, крім таких суб'єктів як поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України

Підстава – стаття 44 КК України

Звільнення із застосуванням до особи заходів, передбачених Дисциплінарним статутом ЗСУ

Поняття військових службових осіб

Примітка 1 до ст. 425 КК України

Під **військовими службовими** особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування

Розмежування кримінальних та адміністративних військових правопорушень

- самовільне залишення військової частини може каратися ст. 407 КК України та 172-11 КУпАП: розмежування адміністративного правопорушення від злочину по строку – самовільне залишення військової частини тривалістю понад десять діб є злочином, а в разі самовільного залишення частини військовослужбовцем на строк до 10 діб настає адміністративна відповідальність.
- Недбале ставлення до військової служби є злочином, якщо таке діяння заподіяло істотну шкоду або тяжкі наслідки, а якщо тяжких наслідків не заподіяно, таке діяння є адміністративним правопорушенням (ст. 425 КК України та ст. 172-15 КУпАП)

Бойова обстановка

Відповідно до примітки до статті 402 КК України під бойовою обстановкою слід розуміти **обстановку бою, яка розпочинається і закінчується з наказу про вступ у бій (припинення бою) або з фактичного початку чи завершення бою**

Кримінальне правопорушення, відповідальність за яке встановлено у статті 429 КК України, вчинене у формі відмови під час бою діяти зброєю, має розглядатися поряд із правопорушеннями, передбаченими статтею **402** та статтею **403** КК України

Мобілізація та воєнний стан

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності ЗСУ та інших військових формувань, 24.02.2022 року Президент України видав Указ № 69/2022 про оголошення на території України загальної мобілізації, яка проводиться протягом 90 діб із дня набрання чинності цим Указом. Наступними указами Президента України дія воєнного стану було неодноразово продовжено

Нове законодавство щодо військових кримінальних правопорушень та статусу військовозобов'язаних

- Закон від 16 серпня 2022 року № 2531-IX Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану
- Законом унеможлиблюється застосування будь-яких інших запобіжних заходів, крім як тримання під вартою, до військовослужбовців, які вчинили окремо визначені військові злочини під час дії правового режиму воєнного стану

10 вересня 2022 року набрав чинності

ЗМІНИ ДО КПК України щодо військових кримінальних правопорушень, вчинених під час воєнного стану

- Військове кримінальне правопорушення, яке вчинено під час дії правового режиму воєнного стану, свідчить про його максимальний ступінь суспільної небезпеки
- Статтю 176 КПК України доповнено ч.7 «Під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 КК України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої статті 176» тобто тримання під вартою

Закон від 16 серпня 2022 року № 2531-IX

Нове законодавство щодо військових кримінальних правопорушень та статусу військовозобов'язаних

- Закон України від 13 грудня 2022 року № 2839-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці»
- Посилено кримінальну та адміністративну відповідальність військовослужбовців, унеможлиблює застосування до обвинуваченого більш м'якого покарання, ніж передбачено законом та звільнення від відбування покарання з випробуванням (вчинено злочин в умовах воєнного стану або бойовій обстановці)

27 січня 2023 року набрав чинності

Нове законодавство щодо військових кримінальних правопорушень та статусу військовозобов'язаних

- До воєнного стану за дезертирство (ст.408 КК України) було передбачено покарання від 2 до 5 років позбавлення волі, то зараз – від 5 до 12 років (за ч.4 цієї статті)
- 07.03.2022 року було внесено зміни до КК України, якими посилено відповідальність за мародерство (ст. 432 КК України) та встановлено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років

ЗМІНИ до КК України щодо посилення кримінальної відповідальності

- В Кримінальному кодексі України зміни щодо покарання зазнала ч. 3. ст. 403 (невиконання наказу в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці).
- Законодавець змінив санкцію цієї статті:
якщо раніше покарання - від 3 до 7 років позбавлення волі, то зараз – від 5 до 8 років.

ВОЄННИЙ СТАН – посилення відповідальності

- За цим законом, зокрема, судам заборонено застосовувати статті 69 та 75 КК України при призначенні покарання за вчинення таких військових злочинів:
- непокора (ст. 402)
- невиконання наказу (ст.403)
- погрози або насильство щодо начальника (ст.405)
- самовільне залишення військової частини (ст.407)
- дезертирство (ст.408)
- самовільне залишення поля бою (ст. 429)

Закон України № 2124-IX

- КК України доповнено статтею 43-1

набув чинності 21.03.2022

- Зміни в Законі України «Про оборону України»:
визначено поняття **«бойовий імунітет»**
зобов'язання дотримуватися законів та звичаїв війни та застосування збройної сили,
визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана
Верховною Радою України

Закон України № 2124-IX

У Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України:
«відповідальність з урахуванням **бойового імунітету**
зобов'язання дотримуватися законів та звичаїв війни та застосування збройної сили,
визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР
України»

ВОЄННИЙ СТАН

Закон № 1227 зміни до Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу”

набрав чинності 20 жовтня 2022 року

«Ті громадяни, які під час проходження військової служби самовільно залишають військові частини чи місця служби, або дезертують з ЗСУ та інших формувань чи добровільно здаються в полон, **є такими, що не входять до лав ЗСУ**»

Ухилення від призову на військову службу

Стаття 336 КК України

Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період

Це не військове кримінальне правопорушення

{Стаття 336 в редакції Закону № 1357-IX від 30.03.2021}

Верховний
Суд

Призначення покарання за військові
кримінальні правопорушення, вчинені в
умовах воєнного стану.

Судова практика

Аналіз судових рішень щодо військових кримінальних правопорушень за 2021 рік

Більшість ухвалених вироків – щодо кримінальних правопорушень, що порушують встановлений порядок несення служби військовослужбовцями

- За вчинення дезертирства (ст. 408 КК України) – 40 вироків
- За ухилення від мобілізації – 58 вироків
- Тільки два вирокі – спроба втечі під час активної фази бойових дій
- Найсуворіше покарання військовослужбовцю – 4 роки позбавлення волі

Покарання за військові правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану

Огляд судових рішень Касаційного кримінального суду

Кваліфікація військових кримінальних правопорушень

Щодо справедливості призначеного покарання за вчинення військових кримінальних правопорушень

Призначення узгодженого покарання

Щодо істотних порушень вимог кримінального процесуального закону

Призначення покарання у провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень за 2022-2023 роки

- Врахування змін до законодавства, внесених в період воєнного стану
- Важливо – дія законів у часі
- Дати набрання чинності цими законами
- Аналіз обставин справи для правильної кваліфікації дій
- Врахування даних про особу обвинуваченого
- Можливість укладення угоди про визнання винуватості

Призначення покарання за військові правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану

- За вироком Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 26 травня 2022 року засуджено за ч. 5 ст. 407, ч. 4 ст. 409 КК України із застосуванням положень ч. 1 ст. 70 КК України до остаточного покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 1 місяць.
- Касаційна скарга захисника: судами не враховано щире каяття, активне сприяння розкриттю злочинів, бажання нести військову службу, якщо стан здоров'я дозволить, раніше не судимий, не є небезпечним суспільству та оточуючим, має постійне місце проживання, потребує лікування та психологічної корекції, має на утриманні матір, яка є інвалідом II групи, та батька, який є непрацездатною особою.
- Вимога – застосувати статті 69 та 75 КК України

Результат розгляду касаційної скарги

- Місцевий суд дійшов передчасного висновку про можливість проведення судового розгляду у скороченому порядку згідно з ч. 3 ст. 349 КПК України
- Було встановлено, що до моменту вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України, обвинувачений проходив лікування у медичному закладі, де йому надавалась відповідна психіатрична допомога.
- Проте, визнавши доведеним обвинувачення у цій частині, місцевий суд, при наявності даних, що можуть викликати сумніви щодо осудності чи обмеженої осудності обвинуваченого, не перевірів цих обставин

*06 квітня 2023 року
справа № 495/1872/22*

Призначення покарання за угодою

ч.4 ст. 402 КК України

- Обвинувачений (солдат) відкрито відмовився виконати наказ начальника ТВО командира батальйону в/ч : вибути на ділянку місцевості Донецької області для зайняття оборони з метою відсічі збройної агресії зі сторони рф та інших підконтрольних їй формувань
- Обвинувачувався у непокорі, тобто відкритій відмові виконати наказ начальника, вчиненій в умовах воєнного стану
- Надійшов обвинувальний акт з угодою про визнання винуватості

Підстав для відмови в затвердженні угоди про визнання винуватості, передбачених ч.7 ст.474 КПК України суд не встановив

Баглійський р/с м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області

Призначення покарання за угодою

- Суд врахував наявність обставин, що пом'якшують покарання -
 - позитивну характеристику за місцем проходження служби,
 - відсутність тяжких наслідків,
 - твердження обвинуваченого про те, що він усвідомив свою вину, про що жалкує,
- Ці підстави суд визнав достатніми для затвердження угоди та призначення йому покарання із застосуванням положень ст. 69 КК України, перейшовши до іншого, більш м'якого виду основного покарання не зазначеного в санкції ч.4 ст.402 КК України та на підставі ст.60 КК України, вважав за можливе призначити обвинуваченому покарання у виді шести місяців арешту на гауптвахті Л. зонального відділу ВСП

Призначення покарання за угодою

ч. 4 ст. 402 КК України

- В умовах воєнного стану, 27.07.2022 о 09 год. 05 хв., перебуваючи на шикуванні особового складу підрозділу вказаної військової частини умисно відкрито відмовився виконати наказ командира механізованого батальйону військової частини, а саме вибути на ділянку місцевості Донецької області для зайняття оборони з метою відсічі збройної агресії зі сторони рф, тобто обвинувачується у непокорі - відкритій відмові виконати наказ начальника, вчиненого в умовах воєнного стану.
- Затверджено угоду про визнання винуватості
- Покарання із застосуванням ст.ст. 60,69 КК України у виді шести місяців арешту на гауптвахті Л. зонального відділу ВСП

Кваліфікація дезертирства.

Покарання

ч. 4 ст. 408 КК України,

- Військовослужбовець строкової військової служби військової частини, грубо порушуючи встановлений порядок проходження військової служби, 26.02.2022 близько 11.00 вчинив самовільне залишення місця служби з метою ухилитися від військової служби, в умовах воєнного стану, тобто вчинив дезертирство
- Вину визнав, дослідження доказів відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України
- Покарання у виді 5 років позбавлення волі.
- На підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування покарання з випробуванням, з іспитовим строком один рік.

Справа 750/4151/22. 23 вересня 2022 року

Кваліфікація дезертирства

ч.4 ст.408 КК України

- Обвинувачений (сержант) під час проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, діючи умисно, з **метою назавжди ухилитися** від проходження військової служби, **12.06.2022** року без поважних причин та без дозволу командування, в умовах воєнного стану, **самовільно залишив військову частину**, після чого проводив час на власний розсуд, не пов'язуючи його з проходженням військової служби та не вживаючи жодних заходів для повернення до місця служби до моменту його затримання 19.09.2022.
- Вину провів дослідження доказів відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України

Справа № 761/21305/22

Призначення покарання

- За ч. 4 ст. 408 КК України, із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України, у виді позбавлення волі строком на один рік.
- На підставі ч. 1 ст. 62 КК України, замінено призначене покарання у виді позбавлення волі строком на 1 (один) рік триманням у дисциплінарному батальйоні строком на один рік

Суд врахував - раніше не судимий, проходить службу у Збройних силах України, має державну нагороду, наявність пом'якшуючих та відсутність обтяжуючих покарання обставин

Практика Касаційного кримінального суду покарання за ч.4 ст.402 КК України

Фактичні обставини: будучи військовослужбовцем за контрактом, обіймаючи посаду навідника кулеметного відділення кулеметного взводу військової частини, в умовах воєнного стану в усній формі відкрито відмовився виконати наказ начальника штабу першого заступника командира окремого гірсько-штурмового батальйону від 18 листопада 2022 року N 136-дск, виданий у вигляді бойового розпорядження та до 23:00 20 листопада 2022 року не прибув до нового пункту тимчасової дислокації батальйону, а залишився в пункті постійної дислокації

справа N 726/78/23 постанова ККС від 11 липня 2023 року

Ухвалені вироки судами першої та апеляційної інстанцій

- Вироком Садгірського районного суду міста Чернівці від 18 січня 2023 року військовослужбовця визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 402 КК та призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк 5 років. На підставі ст. 75 КК звільнено від покарання з випробуванням з іспитовим строком 2 роки та покладено на його обов'язки, передбачені пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК .
- Вироком Чернівецького апеляційного суду від 17 березня 2023 року вирок місцевого суду в частині призначеного покарання та звільнення від його рішення на підставі ст. 75 КК скасовано. Призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк 5 років, строк якого ухвалено обчислювати з 17 березня 2023 року

Доводи касаційної скарги захисника

- У касаційній скарзі захисник вказував, що засуджений відмовився від виконання наказу через збіг важких сімейних обставин (батько, який проходив службу в лавах ЗСУ отримав контузію, а також травму хребта і ноги, вдома залишилася мати з чотирьох неповнолітніми дітьми)
- Також сторона захисту вказувала про безпідставні висновки апеляційного суду щодо наявності щирого каяття

Висновок Касаційного кримінального суду

- Колегія ККС погодилась з висновками суду апеляційної інстанції про те, що звільнення від відбування покарання з випробуванням військовослужбовця за невиконання ним наказу в умовах воєнного стану, а саме наказу на вибуття в район бойових дій для захисту Батьківщини від збройної агресії ворога, не лише не сприятиме запобіганню вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами, а навпаки створити у таких осіб впевненість у безкарності за відмову від виконання наказів командирів, а також відмову від захисту Батьківщини.
- Вказане порушення про підвищення суспільної небезпеки вчиненого злочину, зможе призвести до підриву військової дисципліни, розлагодженості дій, спрямованих на захист суверенітету держави, що в умовах воєнного стану є неприпустимим.

справа N 726/78/23 постанова ККС від 11 липня 2023 року

Кримінальна відповідальність за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК)

- **Обставини справи:** військовослужбовець за призовом під час мобілізації обвинувачувався в тому, що він, будучи військовим начальником для іншого підлеглого військовослужбовця, в умовах воєнного стану під час конфлікту з останнім з приводу його перебування у стані алкогольного сп'яніння, завдав останньому удар клинком багнета-ножа в грудну клітку, від якого підлеглий військовослужбовець помер на місці
- Органом досудового розслідування дії військовослужбовця, військового начальника, було кваліфіковано за ч. 5 ст. 426- 1; ч. 1 ст. 115 КК України

Кримінальна відповідальність за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК)

- Місцевий суд перекваліфікував дії військового начальника з ч. 1 ст. 115 КК на ч. 1 ст. 119 КК та визнав винуватим і засудив його за ч. 1 ст. 119 та ч. 5 ст. 426-1 КК
- Апеляційний суд залишив цей вирок без змін
- У касаційних скаргах засуджений та захисник вказують на помилковість висновків судів попередніх інстанцій щодо наявності в діях засудженого складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 426-1 КК
- Верховним Судом скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд в суді апеляційної інстанції

Практика Касаційного кримінального суду

- Кримінальна відповідальність за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК) настає за умови, що дії військової службової особи були зумовлені її службовим становищем і пов'язані з її владними чи службовими повноваженнями. Якщо такого зв'язку не встановлено, то дії засудженого за наявності для того підстав можуть кваліфікуватися за іншими статтями Особливої частини КК.
- Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК) та вбивство через необережність (ст. 119 КК) не можуть утворювати ідеальну сукупність кримінальних правопорушень з огляду на їх різну форму вини, визначену законодавцем

Постанова ККС ВС від 05.07.2023 у справі № 216/1675/22

Верховний
Суд

Дякую за увагу!
Слава Україні!